

DOI 10.26886/2414-634X.4(59)2023.2

UDC: 159.9.07

**EARLY RELATIONS WITH THE MOTHER AS A FACTOR INFLUENCING
OF THE FORMATION OF IDENTITY IN A CODEPENDENT
PERSONALITY**

Alla Lymankina, Postgraduate Student

<https://orcid.org/0000-0003-3591-6564>

e-mail: alla.alyans@gmail.com

Classical private university, Ukraine, Zaporizhzhia

Valentyna Zarytska, Doctor of Psychological Sciences, Professor

<https://orcid.org/0000-0002-9300-8276>

e-mail: zarytska_vv@ukr.net

Classical private university, Ukraine, Zaporizhzhia

The article is devoted to the study of early relations with the mother as a factor in the formation of the identity of a codependent individual. It has been established that the relations in the dyad of mother and child are the meaningful and structural basis of all further relations of a person, and also influence the formation of self-attitude, «self-concept». In the analysis of scientific studies, it was determined that the reliable attachment of the child to the mother contributes to a better course of the separating process. A comparative analysis of the model of levels of psychological separation: separation from them other and separation from the child was carried out. As a result of the correlation analysis, it was established that as lower the level of codependence or its absence, than the formation of identity and group affiliation is more pronounced, and the circle of communication and interactions with others becomes wider. It was determined that in the field of «relations with the mother» conflicts is manifested more in the group of codependent women. On the base of the conducted research, it is recommended to carry out a psychological intervention to transform the

identity of middle-aged codependent women, it will contribute to the correction of codependence.

Keywords: *child-parent relations, dyad, image of mother, attachment, process of separation, transformation.*

Лиманкіна Алла Іванівна, аспірантка; Зарицька Валентина Василівна, доктор психологічних наук, професор; Ранні відносини з матір'ю як чинник впливу на формування ідентичності співзалежної особистості / Харківський національний педагогічний університет імені Г.С.Сковороди, Класичний приватний університет, Запоріжжя, Україна

Стаття присвячена дослідженню ранніх стосунків з матір'ю як чинника формування ідентичності співзалежної особистості. Встановлено, що відносини в діаді матери й дитини є змістовною і структурною основою всіх подальших відносин людини, а також впливають на формування самостворення, «Я-концепції». В аналізі наукових досліджень визначено, що надійна прив'язаність дитини до матері сприяє кращому перебігу процесу сепарації. Здійснено порівняльний аналіз моделі рівнів психологічної сепарації: сепарація від матері та сепарація від дитини. У результаті кореляційного аналізу встановлено, що чим нижчим є рівень співзалежності чи її відсутність, тим виразнішою є сформованість ідентичності, групової приналежності, ширшим є коло спілкування та взаємодій з іншими. Визначено, що у сфері «відносини з матір'ю» конфліктність проявляється більше в групі співзалежних жінок. На підставі проведеного дослідження рекомендовано здійснити психологічне втручання з трансформації ідентичності у співзалежних жінок середнього віку, що сприятиме корекції співзалежності.

Ключові слова: *дитячо-батьківські відносини, діада, образ матері, прив'язаність, процес сепарації, трансформація*

Вступ. Загальна нестабільність у сучасному світі, прискорення темпу та ускладнення соціального життя створюють кризу системи цінностей людини, що посилює інтерес дослідників до проблеми успішної, конструктивної самореалізації особистості, яка неможлива без процесу формування ідентичності. Ця тенденція пронизує всі сфери соціального життя, у тому числі й сім'ї, дитячо-батьківські відносини, а також діадичні відносини матері й дитини, що створює підґрунтя для формування співзалежності.

Відносини в первинній діаді є змістовною і структурною основою всіх подальших відносин людини, оскільки все життя вона здійснює свій вибір на основі засвоєної нею в дитинстві базової матриці діадичних відносин. Прив'язаність до матері виступає, як умова й механізм формування «Я-концепції» особистості, бо відносини з матір'ю трансформуються в самоствавлення і самооцінку, утворюючи ядро самості, «Его-ідентичності», «Я-концепції».

Під прив'язаністю розуміється пошук і встановлення рівня емоційної близькості з матір'ю, що знаходиться в тісному взаємозв'язку з рівнем психічного розвитку, поведінки, з формуванням ставлення до оточуючих і до себе. Вона необхідна дитині для успішної адаптації, забезпечуючисуб'єктивне переживання безпеки та емоційної підтримки. Численні дослідження підтверджують, що чим надійніша прив'язаність дитини до матері, тим успішніше проходить процес сепарації.

Оскільки в первинній діаді в процесі онтогенезу послідовно опрацьовуються та розвиваються когнітивний, емоційний та поведінковий компоненти відношення матері й дитини, то можемо припустити, що відповідні компоненти «Я-концепції» будуть обумовлені якістю цих відносин, що і впливає на формування ідентичності.

Образ матері домінує у свідомості дитини, визначаючи характер її

взаємовідносин із людьми та соціальне функціонування впродовж життя, впливаючи на психічну стабільність особистості. Негативний образ матері заважає формуванню ідентичності, що в подальшому житті є чинником виникнення співзалежності.

У психоаналітичному підході (А. Ватерман, Е. Еріксон, Дж. Марсія) під ідентичністю розуміється структура «Его», що складається з різних елементів і переживається, як тожожність та безперервність. Дослідники інтераціоністського напрямку (І. Гофман, Л. Краппман, Дж. Мід та ін.) наголошують на соціальній обумовленості ідентичності, дослідженні процесів включення в «Я» оціночних суджень інших.

Проблемі близькості в дитячо-батьківських відносинах присвячено дослідження представників різних шкіл психоаналітичного та гуманістичного спрямування (Дж. Боулбі, Д. Віннікот, М. Ейнсворт, К. Роджерс, Е. Фроммта ін.). Серед українських дослідників класифікацію батьківських стилів виховання та їх вплив на якість життя вивчали І. Корнієнко та С. Сачко[1; 2].

Дослідники підкреслюють важливість впливу близькості у відносинах дитини з матір'ю на особистісний розвиток дитини. Однак проблема формування ідентичності залежно від близькості з матір'ю в науковій літературі висвітлена недостатньо. Більшість досліджень спрямовано на вивчення залежності від якості дитячо-батьківських відносин окремих компонентів «Я-концепції» насамперед образа «Я», самоствавлення (Н. Берегова, О. Сечейко, П. Федорчук)[3; 4]. Гострота проблеми відчуження і співзалежності у взаємовідносинах матері й дитини на сучасному етапі розвитку українського суспільства, з одного боку, та недостатнє вивчення в психології проблеми формування ідентичності залежно від типу прив'язаності до матері, з іншого, визначають актуальність дослідження.

Виклад основного матеріалу. Розглядаючи термін

«ідентичність», У. Джеймс визначив її, як послідовність, несуперечливість особистості, яка має бути розвинена в процесі виховання. Світ може бути цілісним, якщо люди не суперечать самі собі, діють послідовно, згідно зі своїми принципами та обов'язками. Таким чином, ідентичність забезпечує впевненість у собі та в інших[5].

Прив'язаність, як глибокий емоційний зв'язок, матері й дитини, що сформувалася в ранньому віці, забезпечує захист, безпеку та визначає подальший розвиток особистості дитини та її відносини з оточуючими, оскільки стосується основ її реагування. Це почуття формується з народження до трьох років, що пов'язано з емоційним розвитком. Модель прив'язаності стає глибинною структурою самосвідомості, через яку дитина сприймає і усвідомлює себе та оточуючий світ, забезпечує якість контактів з іншими людьми.

Засновником аналізу проблеми прив'язаності вважається Дж. Боулбі, який сформулював основні теорії. На думку дослідника, прив'язаність формує внутрішні операційні моделі, які є ментальними репрезентаціями «себе» та «іншого», що в майбутньому використовуються людиною для інтерпретації міжособистісних відносин[6].

М. Вольф та М. Ізендорн присвятили свої праці виявленню характеристик материнської опіки, яка, на їхню думку, сприяє надійній прив'язаності дитини до матері. Авторами були виділені певні параметри: сенситивність, позитивна установка, синхронність, підтримка, стимуляція. Під материнською сенситивністю розуміється, на скільки швидко та адекватно мати реагує на сигнали дитини. Позитивна установка визначається наявністю позитивних емоцій щодо дитини, проявом любові та ніжних почуттів. Синхронність – прояв рівних взаємовідносин із дитиною. Підтримка матері – постійна емоційна підтримка дій дитини. Стимуляція дитини передбачає

наявність ініціативних дій матері, які спрямовують поведінку дитини[7].

Стабільна прив'язаність до матері дає змогу дитині розвивати базову довіру до світу та позитивну самооцінку. Якщо встановлення цього зв'язку пройшло успішно, то дитина відчуває себе в достатній безпеці, щоб продовжити самостійне пізнання світу та завершити процес сепарації. Дитина, яка не пройшла успішно процес сепарації виростає схильною до формування співзалежних стосунків.

У закордонній психології етапи проходження сепарації представлені в психоаналітичному напрямку через періодизацію розвитку особистості (Дж. Боулбі, Д. Віннікот, М. Кляйн, Х. Кохут, Дж. Мак-Девітт, М. Маллер та ін.).

Опис критеріїв сепарації доцільно здійснювати через модель піраміди нейрологічних рівнів, оскільки цей процес може розглядатися, як багаторівнева модель. Розглянемо психологічну сепарацію через призму рівнів її прояву, з опорою на модель піраміди Р. Дітлса, яка дає змогу розглянути рівні, критерії, аспекти сепарації, як складного процесу (табл. 1).

Отже, процес сепарації матері у відносинах зі своєю дитиною знаходиться в діалектичному зв'язку і взаємодії з процесом сепарації дитини від матері. Процес сепарації представлено в подвійній симбіотичній поляризації, де одним полюсом є симбіотичний процес зі своєю матір'ю, а іншим полюсом – процес сепарації з дитиною. У моделі рівнів психологічної сепарації ми виділили шість рівнів, які впливають на формування ідентичності та схильності до співзалежних стосунків.

Таблиця 1

Модель рівнів психологічної сепарації

Рівень	Сепарація від своєї матері	Сепарація матері у відносинах зі своєю дитиною
Рівень оточення	жінка живе з матір'ю, зі своїми батьками чи окремо; на скільки оточення включене в її материнство (старше покоління керує процесами чи жінка автономна в догляді за дитиною, вихованні)	на скільки жінка має в будинку власний куточок, речі, які не чіпають діти
Рівень дії	автономність у виконанні дій (справляється з усім самостійно чи дослухається до порад інших)	на скільки може займатися своїми справами в присутності дитини
Рівень якостей, властивостей	рівень емоційної залежності від почуттів, емоцій у своєму материнстві. Може зберігатися лояльність матері (ніжність – «розбалуєш», радість – «наплачешся потім»); страх «засмутити» маму. На цьому рівні проявляється сімейний міф	емоційна залежність від дитини (якщо вона не проходить до 3 років, то ускладнюється процес сепарації)
Рівень переконання	сформованість власних переконань про материнство чи залежність від структури материнського міфу. Якщо процес сепарації затримався на рівні співзалежності, то жінка може бути схильна до переконань своєї матері («хороша мати має завжди робити те, що хочуть діти, тоді вони любитимуть її все життя» тощо)	система переконань жінки-матері на цьому рівні може бути сформована слабо (що є причиною незавершеного процесу сепарації зі своєю мамою), або сформована ригідно нав'язує дитині авторитарність. Основна проблема цього рівня – страх конфлікту, який у співзалежних стосунках переростає в переконання, що конфліктів треба уникати
Рівень цінностей	співзалежна жінка боїться втратити дитину в процесі сепарації, втратити себе в материнській ідентифікації; на скільки ціннісна сфера сформована в особистості самостійно чи під впливом родового сценарію	у випадку співзалежності, якщо дитина не приймає материнську систему цінностей, то мати сприймає це, як фіаско материнства, вона не здатна побачити дозрівання особистості
Рівень ідентичності	порушення сепарації з матір'ю на цьому рівні змушують жінку боятися повторити помилки матері у виховання своїх дітей, що змушує її зробити все	ідентифікація з дитиною відбувається, коли жінка починає приміряти ситуацію дитини на себе й намагається компенсувати своїй дитині те, у

	«навпаки»	чому відчувала дефіцит у своєму дитинстві
--	-----------	---

Мета та методи дослідження. Мета дослідження – виявлення стабільного й нестабільного стану ідентичності особистості та особливостей взаємовідносин із матір'ю в жінок зі співзалежністю та без співзалежності.

Для виявлення стабільного й нестабільного стану ідентичності особистості використовували проєктивну методику «Хто я?» М. Куна і Т. Макпартленда. Для діагностики характеру взаємовідносин у досліджуваних із матір'ю було використано авторську анкету «Особливості взаємовідносин у батьківській сім'ї».

Визначення зв'язку між шкалами методики «Хто Я» в жінок середнього віку зі співзалежністю та без співзалежності проводили за допомогою коефіцієнта кореляції К. Пірсона. Порівняльний аналіз із застосуванням t-критерію Стюдента дав змогу визначити статистично значущі відмінності відносинах із матір'ю в жінок середнього віку зі співзалежністю та без співзалежності.

Аналіз результатів дослідження. Дослідження проводилося з 2019 по 2020 рік, у ньому брали участь 186 жінок середнього віку. Під час попереднього дослідження було виявлено 36 жінок, які не мають співзалежності.

У табл. 2 представлено порівняння рангів ідентичностей, що входять до шкали «Соціальне Я» жінок зі співзалежністю та без співзалежності. На першому місці в жінок середнього віку зі співзалежністю знаходиться сімейна ідентичність («мати», «дочка», «онучка», «дружина»), для них сім'я завжди на першому місці, заради неї вони «готові на все». На другому місці статево-вікова ідентичність («жінка», «жінка зрілого віку»), переважно трапляється на початку списку, що вказує на значущість. Третє місце зайняла групова

ідентичність. Професійна ідентичність знаходиться на четвертому місці («студентка», «працівник»), у співзалежних ця ідентичність є слабо сформованою, оскільки вони не прагнуть до кар'єрного розвитку. Найменш значущими є національна («українка») та громадянська ідентичність («громадянка України»).

Таблиця 2

Порівняння рангів ідентичностей за шкалою «Соціальне Я» жінок зі співзалежністю та без співзалежності

Ранг	Жінки зі співзалежністю	%	Жінки без співзалежності	%
1	Сімейна ідентичність	53,3	Групова ідентичність	69,4
2	Статеві-вікова ідентичність	48	Професійна ідентичність	66,6
3	Групова ідентичність	26,6	Сімейна ідентичність	61,1
4	Професійна ідентичність	16,6	Національна ідентичність	41,6
5	Національна ідентичність	10	Громадянська ідентичність	33,3
6	Громадянська ідентичність	5,33	Статеві-вікова ідентичність	13,8

Для жінок середнього віку без співзалежності перші місця займає групова, професійна та сімейна ідентичність, що вказує на значущість для їх бути реалізованими та знаходитися в центрі уваги, досягати кар'єрного розвитку. Слабо виражена в них національна, громадянська та статеві-вікова ідентичність.

Отримані результати підлягали також кореляційному аналізу (табл. 3). У жінок зі співзалежністю існує значущий прямий зв'язок зі шкалами «рефлексивне Я» ($r=0,140$, при $p<0,05$). У жінок без співзалежності було визначено значущий прямий зв'язок зі шкалами «соціальне Я» ($r=0,491$, при $p<0,05$), «комунікативне Я» ($r=0,087$, при

$p < 0,05$), «рефлексивне Я» ($r = 0,215$, при $p < 0,05$), тобто чим нижчим є рівень співзалежності чи її відсутність, тим виразнішою є сформованість ідентичності, групової приналежності, ширшим є коло спілкування та взаємодій з іншими, добре розвинена рефлексія.

Таблиця 3

Показники коефіцієнтів кореляції за шкалами методики «Хто Я» в жінок середнього віку зі співзалежністю та без співзалежності

Шкала	Жінки зі співзалежністю (n=150)	Жінки без співзалежності (n=36)
Соціальне «Я»	-0,129	0,491*
Комунікативне «Я»	0,025	0,087*
Матеріальне «Я»	-0,024	-0,144
Фізичне «Я»	0,018	0,029
Діяльнісне «Я»	-0,424	-0,313
Перспективне «Я»	0,005	-0,019
Рефлексивне «Я»	0,140*	0,215*

Примітка: * – зв'язок значущий на рівні $p < 0,05$

Також у співзалежних жінок було виявлено обернений зв'язок зі шкалами «соціальне Я» ($r = -0,129$, при $p < 0,05$), «матеріальне Я» ($r = -0,024$, при $p < 0,05$), «діяльнісне Я» ($r = -0,424$, при $p < 0,05$). У жінок без співзалежності обернений зв'язок визначено з такими шкалами: «матеріальне Я» ($r = -0,144$, при $p < 0,05$), «діяльнісне Я» ($r = -0,313$ при $p < 0,05$) та перспективне «Я» ($r = -0,019$, при $p < 0,05$). Отже, можна говорити про те, що ці показники формуються незалежно від рівня співзалежності.

На основі результатів можна говорити про те, що «Образ Я» жінок без співзалежності значно відрізняється від співзалежних. Для них характерне сприймання себе, як члена групи, меншою мірою

розвинене уявлення про себе, як про члена своєї сім'ї. Орієнтація на майбутнє в них проявляється в ідентифікації себе з потенційними професійними, сімейними, груповими ролями. Досліджувані схильні вибудовувати конструктивну взаємодію з оточуючими, здатні до інтеграції внутрішнього досвіду щодо визначення і досягнення поставленої мети. Характерною рисою для жінок без співзалежності є зрілість емоційних переживань, здатність до вибору адекватного стилю поведінки, диференційованість внутрішніх і зовнішніх проявів. Що стосується співзалежних жінок, то в них значною мірою сформована сімейна ідентичність, вони зациклені лише на піклуванні про сім'ю, деякі жінки в точності проживають життя своєї матері, в усьому її наслідуючи. Крім того, у деяких респондентів простежується опис проблемної ідентичності, що вказує на неадекватність образу «Я», що може бути пов'язане з кризою середнього віку.

У сфері «відносини з матір'ю» конфліктність проявляється більше в групі співзалежних ($t=0,523$, $p=0,595$), порівняно із жінками без співзалежності ($t=2,123$, $p=0,041$). Респонденти говорили, що мати часто змушувала «закривати очі» на постійне пияцтво батька й намагалася нав'язувати ідеальний образ, боялася, щоб інші не дізналися про цю проблему. Вона постійно говорила, що в її дитинстві батько теж пив і це є нормальним. Досліджувані зазначили, що з боку матері їм не вистачало розуміння, підтримки, захисту.

Логічним є припущення, що якщо у відносинах із матір'ю присутня внутрішня конфліктність – це може призвести до підвищення рівня співзалежності, поведінка такої людини виходить за межі адаптивної. Особистість, яка має внутрішні суперечності й конфлікти, потребує іншого, хто міг би замінити матір, образ якої наповнений негативними якостями, хвилюваннями.

Отже, неінтегрований образ матері призводить до того, що

відбувається проекція внутрішнього образу на оточуючих, а подібне сприймання людиною себе створює умови для повторення родового сценарію, який впливає на формування ідентичності та розвиток співзалежності.

Висновки. Нині зберігається ситуація, за якої існують окремі концепції, які розглядають процес формування ідентичності особистості та чинники, що впливають на її формування. Процес розвитку ідентичності розуміємо, як одночасну інтеграцію і диференціацію різних взаємопов'язаних елементів (ідентифікацій). Для кожної людини ці елементи утворюють унікальний гештальт.

Значну роль у формуванні ідентичності грає образ матері та взаємини з нею, оскільки в сім'ї дитина отримує задоволення власних потреб, засвоює ціннісні орієнтації і патерни поведінки, з огляду на той досвід, який вона має. Незавершений процес сепарації та лояльність до роду сприяють формуванню співзалежних стосунків.

У процесі дослідження було встановлено, що в жінок зі співзалежністю сімейна ідентичність сформована краще, ніж особистісна, вони повністю зациклені на своїй сім'ї, більшість жінок повторюють долю своєї матері. Також було встановлено, що чим нижчим є рівень співзалежності чи її відсутність, тим виразнішою є сформованість ідентичності.

За результатами аналізу анкети щодо взаємовідносин із матір'ю встановлено, що співзалежні проживали в дисфункціональних сім'ях, вони бачили, як мати приносить себе в жертву і прийняли її сценарій, що стало підґрунтям для формування співзалежності.

У зв'язку зі значною поширеністю проявів співзалежностей межах вибірки, особливої актуальності набуває питання трансформації ідентичності взаємов'язаних жінок середнього віку, що сприятиме корекції співзалежності.

Успішність корекції співзалежності може бути лише за умови, що людина має чіткі уявлення про свої соціальні ролі та приймає індивідуальні характеристики. Тому одним із завдань трансформації ідентичності співзалежної особистості є допомога клієнту в усвідомленні й прийнятті своєї індивідуальної та соціальної ідентичності.

Література:

1. Корнієнко, І.О. (2022). Вплив стилю сімейного виховання на якість життя. *Наука майбутнього*, 2 (10), 95-99.
2. Сачко, С.Г. (2022). Класифікація батьківських стилів виховання у психології. *Теоретико-методологічні проблеми практичної психології та її перспективи розвитку*, 167-172.
3. Берегова, Н. & Федорчук, П. (2020). Вплив сімейного виховання на формування особистості дитини. *Вісник Львівського університету. Серія психологічні науки*, 6, 10-15.
4. Сечейко, О.В. (2022). Роль дитячо-батьківських стосунків в реалізації життєвих сценаріїв особистості. *Наукові інновації та передові технології*, 1 (3), 398-409.
5. James, W. (1892). *Psychology: The briefer course*. New York: Holt, Rinehart&Winston.
6. Bowlby, J. *Forty-Four Juvenile Thieves: Their Character and Home Life*; Baillière, Tindall and Cox: London, UK, 1946.
7. Wolff, M & Jzendoorn, M. (1997). Sensitivity and Attachment: A Meta-Analysis on Parental Antecedents Infant Attachment. *Child Development*, 68 (4), 571-591.

References:

1. Kornienko, I.O. (2022). The influence of the style of family upbringing on the quality of life. *Science of the future*, 2 (10), 95-99.[in Ukrainian].

2. Sachko, S.G. (2022). Classification of parenting styles in psychology. *Theoretical and methodological problems of practical psychology and its development prospects*, 167-172. [in Ukrainian].
3. Berehova, N. & Fedorchuk, P. (2020). The influence of family education on the formation of a child's personality. *Bulletin of Lviv University. Series of psychological sciences*, 6, 10-15. [in Ukrainian].
4. Secheyko, O.V. (2022). The role of child-parent relations in the realization of life scenarios of the individual. *Scientific Innovations and Advanced Technologies*, 1 (3), 398-409. [in Ukrainian].
5. James, W. (1892). *Psychology: The briefer course*. New York: Holt, Rinehart & Winston. [in English].
6. Bowlby, J. *Forty-Four Juvenile Thieves: Their Character and Home Life*; Baillière, Tindall and Cox: London, UK, 1946. [in English].
7. Wolff, M & Jzendoorn, M. (1997). Sensitivity and Attachment: A Meta-Analysis on Parental Antecedents of Infant Attachment. *Child Development*, 68 (4), 571-591. [in English].

Citation: Alla Lymankina, Valentyna Zarytska (2023). EARLY RELATIONS WITH THE MOTHER AS A FACTOR INFLUENCING OF THE FORMATION OF IDENTITY IN A CODEPENDENT PERSONALITY. New York. TK Meganom LLC. Innovative Solutions in Modern Science. 4(59). doi: 10.26886/2414-634X.4(59)2023.2

Copyright: Alla Lymankina, Valentyna Zarytska ©. 2023. This is an open access article distributed under the terms of the Creative Commons Attribution License (CC BY). The use, distribution or reproduction in other forums is permitted, provided the original author(s) or licensor are credited and that the original publication in this journal is cited, in accordance with accepted academic practice. No use, distribution or reproduction is permitted which does not comply with these terms.